

برنامه ریزی شهری و منطقه ایی از منظر پدافند غیر عامل (شهرسازی دفاعی)

تألیف : دکتر مرضیه موعلی

(استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد لارستان)

و حسن حسینی امینی

(مدرس دانشگاه)

سرشناسه : موغلی، مرضیه، ۱۳۴۳ -
 عنوان و نام پدیدآور : برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای از منظر پدافند غیرعامل (شهرسازی دفاعی) / نویسنده مرضیه موغلی، حسن حسینی‌امینی.
 مشخصات نشر : تهران: بوستان حمید، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری : ۱۱۲ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۱۲-۴۴-۳
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 یادداشت : کتابنامه.
 موضوع : شهرسازی -- ایران -- طرح و برنامه‌ریزی
 موضوع : ساختمان‌ها -- ایران -- پیش‌بینی‌های ایمنی
 موضوع : دفاع غیرنظامی -- ایران -- پیش‌بینی‌های ایمنی
 شناسه افزوده : حسینی‌امینی، حسن، ۱۳۵۸-
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۴ ۹م الف / ۱۶۹ HT
 رده بندی دیویی : ۳۰۷/۹۵۵۰۹۱۶
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۹۲۶۲۶۸

انتشارات

عنوان : برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای از منظر پدافند غیرعامل
 تألیف : دکتر مرضیه موغلی
 (استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد لارستان)
 و حسن حسینی‌امینی (مدرس دانشگاه)
 ناشر : بوستان حمید
 چاپ : اول ۱۳۹۴
 شمارگان : ۵۰۰
 قیمت : ۷۵۰۰ تومان

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری برای ناشر محفوظ است. (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

۰۹۳۷۲۳۷۵۰۳۵

۰۹۱۲۲۳۷۵۰۳۹

تلفن ناشر: ۳۳۷۰۰۹۲۷

پیشگفتار

ایران اسلامی به دلیل قرارگیری در غرب آسیا و موقعیت های منحصر به فرد ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک، ژئواکونومیک، ژئوایدئولوژیک، آیرواستراتژیک، ژئو راهبردی، ژئوکالچر، تمدن سازی و بازتولید تمدن، قدرت سازی و بازتولید قدرت، گفتمان انقلابی، پتانسیل ابرقدرتی و قدرت منطقه ایی، الهام بخشی و الهام آفرینی، ضد هژمونی، ضدامپریالیست، تغییر نظام تک قطبی جهانی، پیش قراولی تمدنی دنیا در گذشته، مکتب اسلامی - ایرانی، تاثیر در نظام بین الملل، خواست برقراری عدالت جهانی، حقوق بشر واقعی، برچیدن نظام استعماری نوین، بازبینی نظم نوین بین الملل مورد طمع، ترس و نهایتا تهدید مدیریت جهانی است.

یکی از راه های تهدید نیز جنگ می باشد و از راه های دفاع در برابر آن دفاع عامل (دفاع با اسلحه) و دفاع غیر عامل و سلسله تمهیداتی که با پیاده سازی آنها شامل: استتار، اختفاء، پوشش، فریب، کوچک سازی، اعلان خبر، پراکنده سازی، تمرکززدایی و... شهرها مصون از خطر شده و بازدارندگی آنها را بالا می رود و در نهایت شهر بازدارنده، شهرسازی دفاعی، پدافند غیر عامل شهری و برنامه ریزی شهری و منطقه ایی با رویکرد پدافند غیر عامل شکل خواهد گرفت.

فهرست مطالب

۹ - مقدمه

فصل اول بحران و تهدیدات

۲۲ ۱- تعاریف و اصطلاحات

۳۷ ۲- دسته بندی تهدیدات

۳۹ ۳- سطوح تهدیدات

۴۰ ۴- ابعاد تهدید و شاخص های آن

فصل دوم پدافند غیرعامل (مخاطرات انسانی)

۴۲ ۱- کلیات

۴۷ ۲- اهداف کلان پدافند غیرعامل

۴۸ ۳- سیاست های کلی نظام و مستندات قانونی در خصوص پدافند غیرعامل

۵۲ ۴- اصول و ملاحظات پدافند غیرعامل

۵۷ ۵- جغرافیا و جنگ

فصل سوم برنامه ریزی شهری و منطقه ایی (شهرسازی دفاعی)

۶۰ ۱- مقدمه

۶۱ ۲- جنگ شهر ها و تهاجم نظامی به شهرها

۶۴ ۳- راهبرد های دفاع غیر عامل در شهرسازی

۶۶ ۴- نتایج حاصل از پیش بینی مسائل دفاعی در شهرسازی

۶۶ ۵- آمایش دفاعی و دفاع شهری

(هفت)

- ۶- پدافند غیرعامل شهری و منطقه ای ۷۲
- ۷- نقش عوامل دفاعی در شهرسازی ۸۶
- ۸- چشم انداز دفاع غیر عامل در شهر امن ۹۰
- ۹- جغرافیای سیاسی شهر ۹۱
- ۱۰- شهر سازی دفاعی در ایران باستان ۹۵
- ۱۱- اطلاعات تکمیلی ۱۰۷
- کتابنامه ۱۱۱

مقدمه

شهر از دوران قدیم نه تنها نماد نظام خلقت به شمار می آمده بلکه نماد وحشت و ترس نیز محسوب می شد؛ زیرا جنگ، بی نظمی های شرایط جوی، زلزله ها و آتش سوزی ها، مردم شهرها و خانه هایشان را نابود می کرد. وقوع حوادث غیرقابل پیش بینی، تأثیرات مخربی بر سکونتگاههای انسانی باقی گذارده و تلفات سنگینی بر ساکنان آنها وارد می آورد. کمتر سالی است که هزاران نفر از مردم جهان قربانی حوادثی چون جنگ، زلزله، سیل و طوفان نشوند، و هزاران نفر دیگر از آثار ویران کننده آن صدمه ببینند. (قائد رحمتی، ۱۳۹۰)

در بیست و پنج سال اخیر بیش از دو میلیون نفر از مردم جهان قربانی چنین حوادثی شده اند، بیش از یک میلیارد نفر بی خانمان شده و به طور متوسط سالانه بیش از ۵۰ میلیارد دلار خسارت مالی به بار آمده است. حوادث غیرمترقبه به دو دسته، حوادث طبیعی و انسان ساخت تقسیم می شوند. این مخاطرات، یکباره زندگی انسانها را دچار دگرگونی می نمایند، بخصوص اگر آمادگی لازم وجود نداشته باشد، سبب مرگ و میر و یا حداقل باعث مجروحیت انسانها و ایجاد خسارتهای اقتصادی، اجتماعی و روانی از سوی دیگر می گردد. از نظر وقوع حوادث و تهدیدات کشور ایران، در زمره شش کشور اول جهان محسوب می شود، زیرا که بلایا و حوادث طبیعی فراوانی بویژه سیل و زلزله و حوادث غیرطبیعی نیز در اشکال مختلف با توجه به پیشرفت و توسعه تکنولوژی بویژه در زمینه جنگ در آن رخ می دهد. علی رغم اینکه کشور ما جزء کشورهای در حال توسعه محسوب می شود و دارای منابع طبیعی و انسانی سرشار می باشد، ولی متأسفانه در بسیاری از شهرهای کشور، هنوز از نظر امکانات، تجهیزات و تاسیسات حیاتی و مورد نیاز با محدودیت روبرو بوده و این در حالی است که ما یکی از کشورهای در حال توسعه هستیم.

بحران در حقیقت به زمان و موقعیتی اشاره دارد که تصمیم گیری در آن مهم و حیاتی تلقی می شود. در بحران با موقعیتی فوری، اضطراری و استرس زا روبرو هستیم. بطور کلی فاجعه و بحران از نظر ماهیت دارای سه ویژگی اصلی تهدید، فوریت و ابهام می باشد. با توجه

به ظهور فاجعه‌ها و بلایا که با پیشرفت زمان از تنوع و گستردگی بیشتری برخوردار شده‌اند، سازماندهی بحران و فاجعه با حفظ جان و آرامش انسانها و نیز حفظ سرمایه‌های موجود دارای اهمیت بسیار است.

اولین گام در هر برنامه‌ریزی تشخیص مقدماتی مسایل و مشکلات است، مهمترین مسئله در هر پیش‌آمد غیرمترقبه، نجات انسانهای در معرض خطر و آسیب دیده می‌باشد؛ که باید هر چه سریعتر آنها را به مراکز درمانی رسانده و یا خدمات مورد نیاز را در محل برای آنها تامین نماییم. یکی از مهمترین وسایل و ابزار کاهش تلفات، برنامه‌ریزی در مورد تأسیسات و تجهیزات شهری و مدیریت آنها می‌باشد. برنامه‌ریزی شهری عبارت از تدوین و تبیین راه‌حل‌های از پیش اندیشیده و حساب شده است، که سلامت شهر، تامین و رفاه آسایش شهروندان را به دنبال داشته باشد. آثار و تبعات ناشی از ساخت و سازها و همچنین عدم مکانیابی صحیح تأسیسات و خدمات مهم شهری و منطبق نبودن آنها با ویژگیهای طبیعی و اجتماعی بسیار گسترده‌تر از روستاها می‌باشد. بنابر گفته سازمان ملل متحد، آغاز سده بیست و یکم میلادی هم زمان است با تکوین انقلاب شهری نوینی در جهان. برای نخستین بار در تاریخ بشر، بیش از نیمی از مردم دنیا در شهرها زندگی می‌کنند و تا سی سال آینده تعداد شهرنشینان جهان، دو برابر روستانشینان خواهد شد. در گذشته چنین رشدی غالباً مایه ترس و نگرانی دست اندرکاران شهری و مملکتی می‌شد. اما امروزه کارشناسان، شهرها را به عنوان نقاط عطف توسعه اقتصادی و اجتماعی می‌شناسند و معتقدند که معضلات شهری را می‌توان با اداره و ساماندهی صحیح حل کرد. گسترش شهر و شهرنشینی و افزایش تدریجی تعداد شهرهای بزرگ در جهان به خصوص در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران، از یک طرف رشد شهرها، تمرکز و تجمع جمعیت و افزایش بارگذاریهای محیطی و اقتصادی بر بستر آنها و از طرف دیگر، ضمن توجه بیشتر به شهرها، منجر به پذیرش نقشها و عملکردهای متعدد شده است. در عامل جمعیت و تکنولوژی بیش از سایر عوامل در دگرگون کردن چهره

شهرها و بروز بحرانهای شهری سهیم اند. (RUSSIA-U.S. 2011)

گستره جغرافیایی و موقعیت ژئوپلیتیک منحصر به فرد ایران از نظر احتمال وقوع حوادث غیرمترقبه به ویژه جنگ و زلزله، از آسیب پذیرترین بخشهای جهان است که هر ساله وقوع این حوادث موجب خسارهای جانی و مالی فراوان می شود و گستره شهرها نیز همواره تجربه تلخی از بروز این گونه بلایا داشته اند و به نظر می رسد انجام برنامه ریزی خاص جهت مصون سازی هر چه بیشتر فضاهای شهری ضرورت دارد. با توجه به اینکه کشور ایران روی کمربند زلزله خیز آلپ- هیمالیا قرار دارد، بطور متوسط هر پنج سال یکبار شاهد زلزله ای به بزرگی ۶ تا ۷ ریشتر هستیم و تقریباً ۹۷ درصد از شهرهای کشور در معرض خطرات نسبی زلزله قرار دارند و متأسفانه میزان مرگ و میر ناشی از زلزله ۱۷ درصد از کل تلفات این سانحه در جهان است. یا جنگ یکی از واقعیات اجتماعی ایران محسوب شده و همیشه با آن عجین بوده، هست و خواهد بود، بنابراین پرداختن به نقش برنامه ریزی شهری و منطقه ای دفاعی و پدافند غیرعامل بعنوان یکی از زیر شاخه های مدیریت بحران در کاهش تلفات بسیار ضروری و واضح است که برخورد مناسب و مؤثر با هر پدیده ای مستلزم درک صحیح و شناخت فراگیر از آن پدیده می باشد، گرچه پیش بینی یک حادثه از خطرات ناشی از آن می کاهد ولی اگر شناخت صحیحی از ابعاد وجودی آن در دست نباشد، کنترل عواقب آن بعید به نظر می رسد. (U.S. Army 2007)

در حال حاضر دغدغه اصلی بسیاری از مردم و حتی سازمانهای دولتی این است که می خواهند بدانند ساختمانی که هم اکنون از آن استفاده می کنند، از نظر آسیب پذیری در چه وضعیتی قرار دارد و با توجه به خطر جنگ و زلزله در منطقه آنها، ریسک استفاده از ساختمان موردنظر در چه حدی است، تا اینکه حتی الامکان نسبت به اصلاح برخی نقاط ضعف خود اقدام کنند. در طول یک بحران، سیستم کالبدی باید قادر به عمل و تداوم عملکرد زیر فشارهای بسیاری باشد. اگر تعداد زیادی از این اجزا دچار شکستگی بشوند که قابل ترمیم نباشند، اسکلت از بین می رود و دوران نفاخت آن طولانی می شود. شهر بدون سیستم کالبدی مقاوم و بازگشت پذیر بینهایت در برابر بحرانها آسیب پذیر می شود.

(National Information 2010 Assurance)

در سالهای اخیر موضوع توسعه پایدار در نواحی شهری از مهمترین مباحث مطرح در اساتید و صاحب نظران برنامه ریزی شهری بوده است، نبود رفاه و عدم گسترش کمی و کیفی تامین اجتماعی می‌تواند چالش گاه توسعه پایدار و ثبات سیاسی و اقتصادی، همبستگی اجتماعی و سلامت زیست محیطی بشمار آید.

در کشوری مانند ایران که سوانح طبیعی و انسانی در آن به وفور رخ می‌دهد، یکی از عوامل مهمی که می‌تواند ضد پایداری عمل کند، سوانح طبیعی و انسانی است، چرا که با تلاش زیادی سعی می‌کنیم رشد اقتصادی خود را بالا ببریم و در اشتغال، صنعت و کشاورزی سرمایه گذاری می‌کنیم اما ناگهان جنگ، سیل یا زلزله ای بزرگ درصد بالایی از تولید ناخالص ملی GNP را با خود می‌برد و نابود می‌کند. طبیعت براساس شرایط بوم ساختی خود، آنطور که هست واقع شده و کوچکترین دخل و تصرف بی رویه، بنابر همان شرایط، آثار دیگری را هویدا می‌سازد. تمام اتفاقات طبیعی را نمی‌توان با دید انتقادی نگریست. چه بسا بسیاری از این اتفاقات دارای جنبه های مثبت و فواید مختلف باشد. بنابراین آنچه از عهده ی بشر برمی‌آید، کاهش آثار نامساعد آن است. نظارت بر اثرات عوامل نامناسب طبیعی بر پیکره ی مراکز زیستی و تاسیسات مختلف اجتماعی و اقتصادی، ضمن استفاده از نقش طبیعت در رشد اجتماعی و اقتصادی، برنامه ریزی شهری و منطقه ای را با استفاده از روشهای فنی از انسجام لازم برخوردار می‌سازد. با اعمال سیاستهای فضایی، پیاده سازی اصول پدافند غیر عامل و روشهای طراحی و برنامه ریزی و مدیریت بحران، می‌توان تغییر مثبت در روشهای زندگی را با قانون مندی حفظ حریم های طبیعی و ترویج ضوابط و قوانین متأثر از آن همراه نمود.

(2009 Woolsey, R. James)

بحرانها برحسب مکان و زمانی که روی می‌دهند اثرات متفاوتی روی فیزیک، اقتصاد، شرایط اجتماعی و حتی جمعیت بازماندگان حادثه و نیز جمعیت از بین رفته که مشکلات خاص خود را دارا هستند، می‌گذارند. در حقیقت شرایطی که این پدیده ها را هر کدام از مکانها و در زمانهای مختلف ایجاد می‌کنند، لزوم اجرای مدیریت های متفاوتی را که متناسب با آن شرایط است آشکار می‌سازند. از عواملی که در این اختلافات، سهمیم هستند می‌توان

جمعیت درجه توسعه یافتگی، مختصات جغرافیایی و حتی شرایط سیاسی و اقتصادی وقت را نام برد. کشور ایران در زمره شش کشور سانحه خیز جهان است. این امر ضرورت تدوین اصولی پایدار را در ارتباط با مدیران بحران مورد تاکید قرار می دهد. پیشگیری و کاهش بلایای طبیعی در راستای توسعه پایدار باید براساس یک استراتژی کشوری مدیریت بلایای طبیعی و انسانی و حوادث غیرمترقبه و بر پایه یک روش علمی استوار باشد. امروزه کاملاً پذیرفته شده که ترکیب علم و تکنولوژی توسعه یافته در سایه یک سیاست اجتماعی شفاف قادر به کاهش قابل توجه اثرات منفی بلایای طبیعی و انسانی است. در کشوری با موقعیت ژئوپلیتیک ایران که متأسفانه در معرض بلایا و حوادث غیرمترقبه و جنگ است، داشتن یک برنامه مدیریت بلایای جامع در سطح وسیع و کشوری حائز اهمیت زیادی است. این امر دولت را قادر می سازد که در آینده برخورد مؤثر و کارآمدتری با اینگونه حوادث داشته باشد. همچنین در سطح وسیع در همسو کردن مدیریت بلایا در تمامی بخش ها و جنبه های مختلف آن با سیاستهای کلی دولت و برنامه های مربوطه در گستره کشور به طور اساسی ایفای نقش نمایند. بنابراین در راستای تامین امنیت انسان که محور توسعه پایدار محسوب می گردد، لازم است که کلیه کاربری های شهری و منطقه ای با توجه به اصول مکانیابی و طراحی آنها مورد ارزیابی و بازنگری قرار گیرند.

مناسبات انسان و محیط، نشان دهنده ی سلطه کامل محیط طبیعی نیست که نمونه های روشن آن را در شهرهای جدید می بینیم. در شهرهای امروزی انسان، محیط های جدیدی همراه با ارتباطات مناسب ایجاد می کند و سعی دارد تا آنها را از بلایای طبیعی و انسانی نظیر جنگ، سیلاب ها، زلزله ها، بارندگی های شدید و برفهای سنگین محافظت کند. تحولات عصر صنعت اگرچه بسیاری از معضلات بشر را حل کرده، اما رابطه ی منطقی او با محیط را بر هم ریخته است. این اختلال را می توان به دو گونه تعبیر کرد؛ یکی آنکه آیا اصولاً کاربرد فنون باعث این انسداد می شود، یا آنکه بشر نتوانسته است به نحو صحیحی از فنون استفاده کرده و آن را در رفع نیازهای خود بکار گیرد. قدر مسلم آنست که زندگی بشر و سایر موجودات زنده و رابطه ی آنها با محیط زیست با بهره برداری نادرست از طبیعت، آلودگی ها

و بهم خوردن رابطه‌های عمیق اجتماعی، دگرگون شده است. از جمله ویژگی‌های انسان که خداوند متعال او را اشرف مخلوقات لقب داده، این است که انسانها قادرند با علم و اراده و توانایی‌های بالقوه‌شان، بر مشکلاتی که مانع پیشرفت و ترقی است فایق آیند. از جمله خصوصیات انسانهای اندیشمند، این است که با استفاده از تجارب گذشتگان و آشنایی با امکانات موجود و احتمال وقوع حوادث ناگوار آینده، می‌توانند قبل از وقوع حادثه چاره‌اندیشی نمایند.

به اعتقاد پتر هاکت جغرافیا با دو دید متضاد و در عین حال مکمل هم بر مسایل می‌نگرد. نگاه نخستین انسان را به عنوان موضوع اساسی مطالعه‌ی خود قرار می‌دهد و جمعیت و ساخت اجتماعی و نوع زندگی انسانها مورد توجه جغرافیدانان است. با این نگاه جغرافیا علم انسان ساکن کره زمین است. در نظر دوم فضای اشغالی انسانها مورد توجه اوست و همین قسمت از جغرافیا، به تجزیه و تحلیل جایگزینی پدیده‌های جغرافیایی در مکان و بررسی منظره‌های جغرافیایی و تشکیلاتی که بر پهنه فضای اشغالی انسانها پیاده شده است، می‌پردازد، چرا که حضور انسان در محیط به شکل یابی مکان و تغییرات آن منجر شده و به زایش شهرها و ایجاد صنایع و قطب‌های اقتصادی و بالاخره به جایگزینی یافت اداری شهرها می‌انجامد. عدم وجود برنامه‌های اضطراری و پیش‌بینی امکانات لازم، می‌تواند شرایط بحرانی را دشوارتر سازد. آمادگی در مقابل حوادث تا حد زیادی تابع مکان قرارگیری سکونتگاه و جغرافیای طبیعی آن و نیز مشخصات کالبدی سکونت‌گاه‌هاست.

یکی از اهداف مهم برنامه‌ریزی توسعه، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای است. متأسفانه در اغلب کشورهای جهان سوم خدمات در شهرها و روستاها بطور عادلانه توزیع نگردیده است. بیشتر امکانات در شهرهای بزرگ متمرکز می‌باشد و اغلب شهرهای کوچک که خدمات به روستاها می‌دهند از این خدمات محروم هستند یا در حد بسیار نامطلوبی قرار دارند. اگر در تصمیمات مربوط به سرمایه‌گذاری‌ها تأکید در از میان بردن نابرابری‌های شدید اجتماعی - اقتصادی و رعایت عدالت اجتماعی در ناحیه، اساس کار باشد، همواره یک سیستم

بازنگری و ارزیابی لازم است تا کیفیت اجرا و تکمیل طرحها و سنجش تأثیرات اجرای طرحها در رفاه اجتماعی و اقتصادی سکونتگاه های ناحیه ای بطور منظم ارزیابی شود.

برنامه ریزان و طراحان شهری که در جانمایی ساختمانهای شهری به هنگام توسعه و بازسازی شهرها و نیز جانمایی شهرهای موجود، بویژه شهرکها در اطراف شهرها از عوامل و نقش آفرینان اصلی محسوب می شوند، می توانند در کاهش خطرات ناشی از جنگ و زلزله (بطور کلی حوادث غیرمترقبه) نقش مهمی داشته باشند. این هدف را می توان از طریق کاهش میزان خطر براساس انتخاب درست ساختگاه برای مؤلفه های شهری و کاهش آسیب پذیری این مؤلفه ها از طریق انتخاب نحوه قرار گیری و پیکره بندی (هندسه) مناسب برای آنها براساس معیارهای صحیح طراحی و اجرایی شدن اصول پدافند غیرعامل حاصل نمود. شهرها نظامهای پویایی هستند که در طول زمان به صورت مستمر تغییر شکل و عملکرد می دهند. به منظور درک درستی از فرآیند تحولات کالبدی شهرها ابتدا لازم است تا چارچوبی تدوین کنیم که بتواند برای تجزیه و تحلیل مورد استفاده قرار گیرد. (کامران، حسن، ۱۳۹۰)

تغییرات اجتماعی - اقتصادی دهه های اخیر عدم تعادل منطقه ای و تمرکز بیش از حد امکانات در بعضی نقاط و محرومیت دیگر نقاط را در پی داشته است. برای رفع این مشکل ما احتیاج به برنامه ریزی در سطح ناحیه ای و منطقه ای داریم که هدف از آن آرایه الگوی مناسب برای توزیع متعادل خدمات با توجه به جمعیت سکونتگاه ها یا تعادل فضایی در ناحیه است. برنامه ریزی فضایی روندی است برای بهره وری و آرایش منطقی، حفظ تعادل، توازن و هماهنگی بین جمعیت و تأسیسات اقتصادی و اجتماعی ایجاد شده توسط آن در فضای کشور و جلوگیری از بروز عدم تعادل و بازتابهای تخریبی و منفی در فضای سرزمین. بدون برنامه ریزی فضایی، ابزار حرکت و هدایت آگاهانه بسوی توسعه موزون و تعادل های منطقه ای وجود ندارد. برنامه ریزی فضایی، یعنی برنامه ریزی هایی که یک سر آنها سرزمین یا فضا یا جغرافیا است و در سمت دیگر انسان و عملکردهای او وجود دارد. عملکردهایی که اگر مورد توجه و ساماندهی قرار نگیرند، نه تنها موجبات آسایش و رفاه را فراهم نمی کنند، بلکه

باعث ایجاد بی‌نظمی، اختلالات و آشفتگی خواهند شد. هیچ برنامه فیزیکی فاقد بعد زمانی و فضایی نیست، بنابراین کشف اینکه چه رابطه‌ای بین آنها وجود دارد حایز اهمیت است. برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای در شمار معدود رشته‌هایی قرار دارد که در پیوند دادن موضوع با مقصود و هماهنگ ساختن ساختمانها و فضاها با نحوه استفاده افراد از آنها از ظرافت لازم برخوردارند. اهمیت برنامه ریزی فضایی در برقراری تعادل و ارتباط منطقی و متقابل بین کاربری‌های گوناگون بوده و همانطور که آشکار است، یکی از معیارهای توسعه رفاه اجتماعی، بالا بردن سطح خدمات جامعه و دسترسی مناسب و متناسب مردم به انواع خدمات می‌باشد که در صورت مکانیابی صحیح مراکز و سایر کاربریها، می‌تواند یکی از عوامل مهم در پایداری عملکرد این گونه مراکز در زمان بحران به حساب آید. (خلیل آبادی، حسن ۱۳۹۰)

جغرافیا باید در مبانی تحقیقاتی خود فرضیه‌های آزمون پذیر را مطرح ساخته، سپس از طریق داده‌های قابل اندازه‌گیری (یا رتبه‌ای) به آزمون فرضیه پرداخته و پس از اثبات یا رد فرضیه به طرح نظریه و قانونمندی آن پرداخته و سرانجام به تبیین یا تعمیم یافته‌ها و قوانین بپردازد و آنرا تشریح کند؛ زیرا اساساً هدف علم، یافتن توضیحاتی رضایت بخش برای هر چیز است که به نظر ما نیاز به توضیح دارد.

امروزه برنامه ریزی پایدار برای ملت‌ها به عنوان حقی طبیعی و برای دولتها بعنوان مسئله راهبردی مطرح می‌باشد. برخورداری از خدمات، حقی همگانی بوده و از اهداف توسعه ملی است. بطور کلی از اولین نیازهای اساسی جوامع انسانی می‌باشد، از این رو تامین نیاز و کنترل آن با هدف ارتقاء کیفیت ارایه نیازهای اساسی جوامع انسانی می‌باشد، از این رو تامین نیاز و کنترل آن با هدف ارتقاء کیفیت ارایه خدمات از مهمترین وظایف دولتها به شمار می‌رود. این مسئله هنگام وقوع حوادث غیرمترقبه از اهمیت و پیچیدگی بیشتری برخوردار بوده و نیازمند اعمال مدیریت اصولی، منسجم و هماهنگ در این رابطه می‌باشد. توزیع عادلانه خدمات هدف عمده‌ی تمامی کشورهای جهان است زیرا اصل عدالت یکی از اصول اولیه ارائه خدمات است.

با وجود امتیازاتی که ساختار کشور در کسب تجربیات امداد و نجات دارد، اما متأسفانه جنبه های منفی ساختار مدیریت بحران در کشور ما به مراتب از اینها جدی تر و بزرگتر است. ما ساختاری متشکل و منسجم از لحاظ مدیریتی که بتواند با هدف پیشگیری در این باره برنامه ریزی کند، نداریم. با کمال تأسف باید اقرار نمود که جوامع شهری و روستایی کشور ما در مقابل حوادث انسانی و طبیعی بسیار حساس و ضربه پذیر می باشند. با وجود سابقه ی طولانی در معماری و شهرسازی و تاریخ کهن وقایع طبیعی در این کشور، هرگز مقاوم سازی سکونتگاهها و تدوین قوانین مناسب ساخت و سازها، به فکر مردم و حکومت های این سرزمین خطور نکرده است. نتیجه ی این بی توجهی مردم و مسئولین عبارتند از بحران ها، مصایب و فجایع خون باری که در چند حادثه ی طبیعی و انسانی، مردم تحمل کرده اند. امکانات و محدودیت های اجتماعی، سازمانی، تکنولوژیکی و یا سیاسی، تاثیر مشخصی بر سیاستهای اتخاذ شده برای حل مسایل پیچیده قلمرو عمومی و موفقیت و عدم موفقیت در حل این مسایل دارد.

فعالیت های مختلف از سوی ارگانها و نهادهای گوناگون بطور پراکنده انجام می شود و هیچ گونه هماهنگی پیش از بحران، زمان وقوع و پس از آن وجود ندارد، کشور ما نیاز به طرحی در مقیاس ملی دارد که بتواند با مکانیزم های خاصی ساختار مدیریت بحران را به نظم درآورد. در این زمینه یکی از مؤثرترین روشهای برنامه ریزی محلی و ناحیه ای و سپس مطالعه در بعد منطقه ای می باشد. باید کاهش اثرات بلایا جزء لاینفک برنامه های توسعه به حساب آید. البته چنین هدفی بدون ایجاد و یا تقویت یک سیستم هماهنگ و مجرب مدیریت بحران که مدتها قبل از بروز بلایا در جهت کاهش اثرات آن تلاش کرده اند، امکان پذیر نیست. بنابراین باید این را به عنوان یک اصل پذیرفت که مدیریت بحرانهای ملی برای اینکه مفید و مؤثر باشد، نیازمند این است که بصورت یک فعالیت جامع و پیوسته اعمال شود. نه بصورت یک واکنش دوره ای و موضعی. (اسماعیلی شاهرخت، ۱۳۸۹)

پژوهش ها در کشورهای پیشرفته و توسعه یافته در سطح بسیار خوبی انجام می گیرد و مقالات بسیاری در این زمینه، در سایت های اینترنتی بویژه در زمینه مدیریت بحران وجود

دارد. در تمامی کشورها سازمان و نهاد مستقلی مدیریت بحران را به‌عهده دارند. مرکز کاهش بلایای توکیو در سال ۱۹۹۱ تأسیس شده و قادر است اقدامات اضطراری کافی را به هنگام وقوع زلزله یا هر نوع بلا و حادثه دیگری ارایه کند. این مرکز نقش یک اداره مرکزی را در انجام اقدامات مربوط به کاهش بلایا و حفاظت از جان و مال شهروندان بازی می‌کند. وظایف عمده این اداره مرکزی عبارتند از: فراهم ساختن شرایط دفع کامل بلایا، فراهم کردن پناهگاه، کنترل آتش سوزی، کنترل ترافیک، اقدامات اضطراری برای ایجاد تسهیلات ضروری مثل آب و برق و ... اگر بخواهیم کشور ژاپن را با یک عبارت بسیار ساده بیان کنیم، شاید بهتر باشد که آن را کشوری بنامیم که همچون یک سیستم عمل می‌کند؛ اجزایش در ارتباط متقابل و مناسب با یکدیگرند و کلی را ساخته‌اند که به مراتب از اجزای تشکیل دهنده اش بزرگتر بوده و عملکردی به مراتب مطلوبتر از جمع عملکرد اجزایش دارد. کشوری با نگرشی کلان و بلندمدت و سیستماتیک به مسایل و به کارگیری روشهای سیستماتیک در رفع مشکلات و فایده آمدن به امور؛ بی تردید در سازمان این کشور و مردم آن اهمیت به زمان، نقش و اداره آن ارزش والایی دارد. در کشور ژاپن دو اقدام پیشگیرانه و آماده سازی آنچنان وسعت و قدرت گرفته است که براحتی ساختمانها و مردم در برابر زلزله های ۸ ریشتری در امان هستند. (شکوئی، حسین، ۱۳۹۱)

سازمان اداری و اجرایی کاهش بلایای شهری بطور کلی در ۵۰ سال گذشته به منظور ایمنی، کاهش بلایا و حفاظت از محیط زیست در چین تشکیل شده است. به عنوان مثال مرکز کنترل آتش سوزی، مرکز حوادث و تصادفات رانندگی، مرکز اورژانس، مرکز مقابله با زلزله و ... برای نوع خاصی از بلایا ایجاد شده‌اند. چنین شرایطی در کشور چین هنوز هم در حال رشد است.

کنفرانس جهانی کاهش بلایا، براساس تصمیم مجمع عمومی سازمان ملل در ژانویه ۲۰۰۵ در شهر کوبه استان هیوگوی ژاپن برگزار شد و چارچوب کاری دوره ده ساله ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۵ را تصویب نمود. این کنفرانس، فرمت فوق العاده ای برای ترویج دیدگاهی سازمان یافته برای کاهش آسیب پذیری و خطرپذیری از مخاطرات بدست داده است. در این کنفرانس نیاز به

برگشت پذیر ساختن جوامع و ملتها در برابر حوادث مورد تاکید قرار گرفته است. در محورهای اصلی کنفرانس به بحث درباره حوزه های اصلی پنجگانه ذیل پرداخته شده:

(الف) روش اداره کردن: چارچوبهای سازمانی، قانونی و دولتی ب) شناسایی ارزیابی، پایش و هشدار سریع خطرپذیری ج) مدیریت دانش و آموزش د) کاهش عوامل زمینه ای خطرپذیری ه) آمادگی برای پاسخ مؤثر.

در روسیه، چین، کره شمالی، امریکا و .. نیز با بکارگیری اصول پدافند غیر عامل گام های بلندی در راستای مدیریت بحران جنگ برداشته اند. در ایران نیز از گذشته اصول پدافند غیرعامل با ساخت قلعه ها، مکان یابی های صحیح، زیگوراتها و .. و در سالهای اخیر با تاسیس سازمان پدافند غیر عامل و سازمان مدیریت بحران (مدیریت بحران های طبیعی) گامی بلند در راستای پیاده سازی اصول پدافند غیر عامل و مدیریت بحران برداشته شده است.

در مجموع، در کشور ما به دلایل مختلفی از جمله تسلط اقتصاد دولتی در همه زمینه ها، میزان توسعه یافتگی، دیدگاههای سیاسی و اجتماعی، فقدان مدیریت شهری و ... این گونه تحقیقات بصورت همه جانبه، سیستماتیک و با یک دید جغرافیایی انجام پذیرفته است. در نتیجه با توجه به اهمیت موضوع، سعی کرده ایم تا در این مجموعه، ضمن بیان مطالب و نظریه های مرتبط، در پایان یک الگوی مناسب جهت بهبود وضعیت برنامه ریزی شهری و منطقه ای و شهرسازی در راستای اصول پدافند غیر عامل و همچنین یک فرآیند مطلوب جهت مکانیابی، طراحی، ساخت، تجهیز و راه اندازی مراکز آینده، با همکاری گروهی از کارشناسان علوم گوناگون همچون برنامه ریزی شهری، جغرافیا و ژئولیتیک، زمین شناسی، شهرسازی، معماری، عمران، تاسیسات، مدیریت و ... ارائه دهیم.

البته لازم به یادآوری است که این الگو و سایر الگوها بدلیل ماهیت پویا و همیشه در حال تحول محیط، یک الگوی کامل نخواهند بود و تنها سعی شده تا راه را برای آیندگان هموارتر سازد. تا در نهایت با بکارگیری علم مدیریت بحران و یکی از زیر شاخه های آن بنام پدافند غیر عامل در شهر شهرسازی دفاعی، و پدافند غیر عامل شهری شکل بگیرد.